

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ผู้วิจัยจำแนกออกเป็น ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชนชาติมอญ
- 1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรำผีฟ้ามอญ
- 1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านหนองคูและบ้านป่อเต็ก ตำบลบ้านเรือน

อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชนชาติมอญและพิธีกรรมต่างๆ
- 2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรำผีฟ้ามอญ
- 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านหนองคูและบ้านป่อเต็ก ตำบลบ้านเรือน

อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชนชาติมอญ

ประวัติความเป็นมาของชนชาติมอญ

“มอญ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic groups) ที่จัดเป็นชนกลุ่มน้อย (Minority groups) ปัจจุบันอาศัยอยู่ทางภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย และอาศัยอยู่ทั่วไปในประเทศไทยแต่จะมีเป็นจำนวนมากในแถบภาคกลางและภาคตะวันตก ซึ่งบริเวณที่ชาวมอญอาศัยอยู่ส่วนมากจะเป็นทุ่งราบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบบริเวณตามแม่น้ำลำคลอง

มอญมีภาษาพูดของตนเอง ซึ่งนักวิชาการทางภาษาศาสตร์และมานุษยวิทยาได้จัดอยู่ในภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic) อันหมายถึงภาษาตระกูลหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประกอบด้วยภาษาญวน เขมร และมอญ เป็นต้น

ชาวมอญจะเรียกตัวเองว่า “มอญ” (Mon) ในขณะที่คนพม่าเรียกมอญว่า “ตะเลง” (Talang) ส่วนไทยเรียกว่า “รามัญ” (Raman) หรือ “มอญ” ในสมัยโบราณชาวตะวันตกเรียกชนชาติมอญว่า “เพกวน (Pegu)” ซึ่งปัจจุบันนี้เลิกใช้ไปแล้ว

มอญถูกจัดอยู่ในประเภทชนเผ่ามองโกลอยด์ (Mongoloid) โดยสุจริตลักษณะ ศิพคุดและคณะ (2542 : 4) ได้นำเสนอประวัติความเป็นมาของชาวมอญหรือชาวมอญว่าถิ่นเดิมของชนชาติมอญอยู่ในประเทศอินเดียตอนใต้ต่อมาชาวมอญอพยพจากมณฑลประเทศอินเดียได้มาสู่สุวรรณภูมิและได้เข้ามาตั้งอาณาจักรครั้งแรกขึ้นที่เมืองสะเทิมปากอ่าวมะตะมะ ราว 241 ปีก่อนพุทธศักราช โดยมีพระเจ้าสีหะราชาเป็นปฐมกษัตริย์ (มัลลย์ (จุฑารัตน์), 2552, 618) ในขณะที่ผู้รู้บางท่านกล่าวว่า มีถิ่นฐานเดิมอยู่ทางตะวันตกของจีน ก่อนที่จะอพยพมาอยู่ทางใต้แถบชายฝั่งทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย รวมทั้งลุ่มน้ำในแถบดินแดนสุวรรณภูมิ และมีการอพยพเรื่อยมาตามลุ่มแม่น้ำสาละวิน และได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ตอนใต้ชายทะเลบริเวณปากแม่น้ำ ได้ตั้งอาณาจักรขึ้นทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำอิรวดีและแม่น้ำสะโตงในประเทศพม่าตอนล่างและสถาปนาขึ้นเป็นชาติมอญ

ในระหว่างสร้างบ้านแปงเมืองมอญได้ถูกพม่ารุกรานอยู่ตลอดเวลา ในช่วงนั้นมอญต่างอพยพหนีภัยยังแผ่นดินไทยกันมากมายหลายครั้งหลายหนต่อมามีมอญคนหนึ่งชื่อมะกะโท เป็นชาวเมืองมะตะมะ เป็นคนมีวิชาสมาธิมาทำราชการอยู่ในสมัยสมเด็จพระร่วงเจ้า ณ เมืองสุโขทัย ได้หนีกลับมาเมืองมะตะมะคิดขบถจับอธิมาตย์เจ้าเมืองมะตะมะฆ่าเสีย และได้เป็นใหญ่ในเมืองมะตะมะมีอำนาจมากหัวเมืองรามัญทั้งปวงยกเกรงตั้งตัวขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์เมืองมะตะมะในปี พ.ศ. 1830 ทรงพระนามว่า “สมิงวาโร” คำไทยเรียกพระเจ้าฟ้ารั่ว (คลังปัญญาไทย, 2552) มอญในยุคนี้ นับได้ว่ามีความเจริญรุ่งเรืองมาก ทั้งทางด้านวัฒนธรรมและการค้าขาย แต่ความเจริญของมอญก็สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2082 โดยพระเจ้าตะเบงชเวตี้แห่งราชวงศ์ตองอูได้เข้ามารุกรานและรวมมอญเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพม่า จากนั้นมอญตั้งตัวขึ้นได้อีกหลายครั้ง แต่การรวมตัวกันได้ของมอญในช่วงนั้นเป็นเพียงระยะเวลาไม่นานนักก็ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าในสมัยพระเจ้าอลองพญาเมื่อ ปี พ.ศ. 2300 โดยมีกษัตริย์องค์สุดท้ายของมอญคือ “พระยาทะเละ” (มัลลย์ (จุฑารัตน์), 2552, 638) มอญจึงหมดอำนาจลงไม่สามารถจะตั้งตนเป็นอิสระได้ ซึ่งหากนับจากสมัยพระเจ้าฟ้ารั่วแล้ว มอญได้มีการปกครองตนเองอย่างแท้จริงเป็นเวลา 70 ปี และก็ได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพม่าตั้งแต่นั้นมาชาวมอญส่วนหนึ่งก็ได้พากันอพยพเข้ามาสู่

แผ่นดินสยาม ส่วนชนชาติมอญที่ไม่ได้อพยพมาก็ยังมีตกค้างอยู่ในแผ่นดินพม่าอีกจำนวนไม่น้อย บ้างก็ถูกจับเป็นเชลยขอมเป็นข้าทาสให้กับพม่า สืบสายเลือดกันจวบจนทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้มอญจะสูญหายไปไม่ได้ด้านการศึกษาศงคราม แต่ก็กล่าวได้ว่าอารยธรรมพม่าก็มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมมอญ มอญยังคงเหลืออาณาจักรสะเทิม ซึ่งกินอาณาบริเวณภาคใต้ทั้งหมดของประเทศพม่าในปัจจุบัน อันได้แก่เมืองต่าง ๆ เช่น หงสาวดี เมะตะมะ ตะนาวศรี และทะวาย ดังนั้น ชาติยัะวะคากองในเมืองย่างกุ้งหรือเจดีย์มูเตาที่กรุงหงสาวดีนั้นเป็นศิลปกรรมของชนชาติมอญอย่างแท้จริง (คลังปัญญาไทย, 2552)

การอพยพเข้ามาในประเทศไทย

การอพยพของชาวมอญเข้าสู่ประเทศไทยได้มีการบันทึกเป็นทางการเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2127 คือ หลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง และก็ยังมีการอพยพติดต่อกันมาเรื่อย ๆ อีกหลายครั้ง การอพยพครั้งสำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้ (สุภรณ์ โอเจริญ, 2541, 43-74)

1. การอพยพในสมัยกรุงศรีอยุธยา

1.1 สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. 2112-2133) กล่าวคือ หลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรได้ประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง ในปี พ.ศ. 2127

1.2 สมัยสมเด็จพระนเรศวร (พ.ศ. 2133-2148) มีการอพยพถึงสองครั้งติดต่อกันคือ ในปี พ.ศ. 2136 เมื่อชาวมอญไม่สามารถทนต่อความเดือดร้อนที่ได้รับจากพม่าและอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2138 เมื่อพระนเรศวรยกทัพขึ้นไปตีเมืองหงสาวดีชาวมอญจึงเข้ามาสวามิภักดิ์กับพระนเรศวรและย้ายครอบครัวตามมาเป็นจำนวนมาก

1.3 สมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2199-2231) การอพยพในครั้งนี้เกิดจากความไม่พอใจของชาวมอญที่ต้องถูกเกณฑ์ให้ไปช่วยรักษาเมืองอังวะของพม่าในการทำสงครามกับกองทัพจีนในปี พ.ศ. 2203

1.4 สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275-2301) การอพยพของคนมอญในสมัยนี้มีด้วยกันหลายครั้ง มากบ้างน้อยบ้างแต่ครั้งที่สำคัญที่สุดคือในปี พ.ศ. 2296 - 2299 และ พ.ศ. 2301

1.5 สมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ พ.ศ. 2301-2310) ในปี พ.ศ. 2300 เมื่อเมืองหงสาวดีได้เสียแก่พม่าแล้วราวปี พ.ศ. 2303 พวกมอญที่เมะตะมะไม่ยอมอยู่ใต้การปกครองของพม่าจึงรวบรวมผู้คนได้ประมาณ 1,000 คนพากันอพยพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์จนถึงบ้านท่าขนุน พระเจ้าเอกทัศจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เขตแดนเมืองกาญจนบุรี

2. การอพยพในสมัยกรุงธนบุรี การอพยพในครั้งนี้เนื่องมาจากการที่พระเจ้ามังระคิดการจะมาตีธนบุรี จึงได้เกณฑ์พวกมอญตามหัวเมืองมาเตรียมการตั้งอยู่ฉางและทำทางทำให้ชาวมอญไม่พอใจจึงพากันหนีมาสมามักคี่ กับสมเด็จพระเจ้าตากสิน

3. การอพยพในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวมอญอพยพเข้ามาครั้งใหญ่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในปีพ.ศ. 2358 อันเนื่องมาจากทนต่อการกดขี่ข่มเหงของพม่าในสมัยพระเจ้าปดุงไม่ได้ การอพยพครั้งย่อยอีกครั้งหนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์คือในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2367 ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) คุมกองทัพไปรับครอบครัวมอญมาจากเมืองมอญ

จากการศึกษาจะพบว่ามูลเหตุของการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยส่วนใหญ่เนื่องมาจากมอญถูกบีบบังคับข่มเหงทางการเมืองการปกครองทำให้มอญซึ่งรักความสงบต้องพากันหลบหนีเข้ามาในประเทศไทยโดยเส้นทางที่ชาวมอญใช้ในการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยมี 3 ทาง คือ

1. ทางเหนือเข้ามาทางเมืองตากหรือระแหง ทางด่านแม่ละเมา
2. ทางใต้เข้ามาทางเมืองกาญจนบุรี ทางด่านเจดีย์สามองค์
3. เข้ามาทางอุทัยธานีซึ่งอยู่ระหว่างสองทางแรก

การเข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยนั้นพระมหากษัตริย์ไทยพระราชทานให้ตั้งบ้านเรือนและที่ทำกินและยังโปรดเกล้าฯ ให้มีหัวหน้าดูแลเป็นกนเชื้อชาติมอญอีกด้วยบริเวณที่จัดให้เป็นที่อยู่ของมอญนั้นส่วนใหญ่อยู่ริมแม่น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำทางตอนเหนือของกรุงเทพฯ และตามลำน้ำแม่กลอง มอญที่อพยพเข้ามาในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นส่วนหนึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ตามแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธารามในจังหวัดราชบุรี และอีกส่วนหนึ่งเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่แถบชานพระนครและบริเวณที่ติดต่อกับจังหวัดนนทบุรี เมื่อมาถึงสมัยกรุงธนบุรีได้โปรดเกล้าฯ ให้มอญไปอยู่ที่ปากเกร็ดแขวงเมืองนนทบุรี และที่สามโคก แขวงเมืองปทุมธานี

ครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้มีการสร้างป้อมขึ้นที่ปากลัดกำหนดให้เป็นเมืองใหม่อีกแห่งหนึ่งชื่อว่า “เมืองนครเขื่อนขันธ์” โดยรวมเอาเนื้อที่บางส่วนของแขวงเมืองสมุทรปราการและแขวงเมืองกรุงเทพฯ เข้าด้วยกันและได้โปรดฯ ให้ย้ายครอบครัวมอญจากเมืองปทุมธานี ซึ่งเป็นพวกพระยาเจ่งส่วนหนึ่งไปไว้ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์และโปรดเกล้าฯ ให้สมิงทอมบุตรของพระยามหาโยธาขึ้นเป็นพระยานครเขื่อนขันธ์รามัญราชชาติเสนาบดริศสิทธิสงครามผู้รักษาเมือง ส่วนมอญที่เข้ามาหลังสุดโปรดเกล้าฯ ให้ไปอยู่ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์บางปทุมธานีบ้าง นนทบุรีบ้าง เพราะฉะนั้นบริเวณที่มีชาวมอญอยู่เป็นจำนวนมากคือ ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี สามโคก จังหวัดปทุมธานี และปากลัดหรือนครเขื่อนขันธ์ซึ่งปัจจุบันรู้จักกันในนามอำเภอ

พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ และจากปากลัดมอญได้กระจายตัวไปตามลำน้ำ ถึงแม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลองและจังหวัดกาญจนบุรี

นอกจากนี้ยังพบชาวมอญที่อยู่กันหนาแน่นในอีกหลาย จังหวัดเช่น ตามลำน้ำมหาชัย จังหวัดสมุทรสาครมอญที่จังหวัดลพบุรีและจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งเป็นเส้นทางผ่านของการอพยพจากประเทศพม่าเข้าสู่ประเทศไทย นอกจากนี้ยังอาจจะพบมอญซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ เช่น เพชรบุรี นครปฐม ตะนาวศรี สุพรรณบุรี อโยธยา นครราชสีมา นครสวรรค์ และปราจีนบุรี ส่วนทางภาคเหนือก็จะพบว่ามีมอญที่จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่อีกด้วย

ชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นผู้ที่เข้ามาในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่เรียกกันว่า “มอญเก่า” หรือผู้อพยพเข้ามาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่เรียกกันว่า “มอญใหม่” ต่างก็มีความภูมิใจในความเป็นมอญชาวมอญส่วนหนึ่งยังคงรักษาภาษาวัฒนธรรม และความเป็นอยู่แบบมอญได้เป็นอย่างดี

วัฒนธรรมและประเพณีของชาวมอญในไทย

เมื่อมอญเสียเอกราชให้แก่พม่า พม่าก็ได้รับเอาศิลปวัฒนธรรมทุกประการของมอญ อาทิงานสถาปัตยกรรม ภาษาเขียน ไปใช้จนทุกวันนี้ เมื่อพบเห็นศิลปวัฒนธรรมมอญ คนทั่วไปจึงเข้าใจว่าเป็นพม่า ชาวมอญที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้รับนำเอาศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวเข้ามาด้วย ซึ่งจะกล่าวได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมการแต่งกาย

การแต่งกายของชายชาวมอญจะนุ่ง “เกล็ด” หมายถึงผ้าถุง ส่วนผ้าผืนยาวที่นุ่งเวลาออกงานสำคัญ เรียกว่า “เกล็ดสะเหล็น” แปลว่า ผ้าถุงขาว (ลอยชาย) ส่วนเสื้อเป็นเสื้อคอกลมผ่าอก แขนกระบอก มีกระดุมผ้าหรือเชือกผูกเข้ากันสมัยก่อนนิยมโพกศีรษะ ต่อมาตัดสั้นแบบสมัยนิยม

การแต่งกายของผู้หญิงมอญจะนุ่ง “หมิ่น” คล้ายผ้าถุงของผู้ชาย แต่วดลายของผู้หญิงละเอียด สวยงามกว่า และมีวิธีการนุ่งต่างกัน สวมเสื้อตัวในคอกลมแขนกุดตัวสั้นแค่เอวขนาดพอดีตัวที่สุด จากนั้นสวมทับด้วยเสื้อแขนยาวทรงกระบอก เป็นผ้าลูกไม้ที่อ่อนเนื้อบางสามารถมองเห็นเสื้อตัวใน สำหรับหญิงสาวแขนเสื้อจะยาวถึงข้อมือ หากมีครอบครัวแล้วจะเป็นแขนสามส่วน ผู้หญิงมอญนิยมเกล้าผมมวยคู้ ก่อนลงมาทางด้านหลัง โดยมีเครื่องประดับสองชิ้นเพื่อบังคับไม่ให้ผมมวยหลุด คือ โลหะรูปตัวยู (U) คว่ำแคบ ๆ และโลหะรูปปีกกา (X) ตามแนวนอน ซึ่งภาษามอญเรียกว่า “อะนัดโซ่ก” และ “สะเหลียงโซ่ก” จากนั้นประดับด้วย “แหมะเกวียปาวซ่ง” รอบมวยผม

จากจารึกภาพคนต่างภาษาที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กล่าวถึงการแต่งกายของชาว
มอญว่า

“...นุ่งผ้าตารางริ้วเช่นชาวอังวะเส
พันโพกเกล้าแต่งกายใส่เสื้อ
มอญมักลักไหล่หลังลงเลข ชันคันทนา
พลอยทับทิมน้ำเนื่อนับถือ...”

เมื่ออยู่เมืองไทยนานเข้า ผู้หญิงมอญก็รับเอาอิทธิพลการแต่งตัวของผู้หญิงไทยเข้าไป
หันมาแต่งกายตามสมัยนิยมอย่างไทยอย่างที่สุดจนท้าว กล่าวไว้ในนิราศภูเขาทองถึงการแต่งกายของ
ผู้หญิงมอญที่ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ดังนี้

“...ถึงกระดำนบ้านมอญแต่ก่อนเก่า
หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา
ทั้งผัดหน้าจับเขม่าเหมือนชาวไทย...”

อุปกรณ์แต่งกายที่สำคัญของคนมอญเมื่อเข้าวัดเข้าวา คือผ้าสไบซึ่งเรียกว่า “หยาดไค้ด”
ใช้ได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง แต่โดยมากผู้ชายสูงอายุมักใช้ผ้าขาวม้า วิธีห่ม “หยาดไค้ด” คือพาดจาก
ไหล่ซ้ายไปด้านหลังอ้อมใต้รักสันขวา แล้วขึ้นไปทับบนไหล่ซ้ายหากไปงานรื่นเริง เทียวเล่นก็ใช้
คล้องคอหรือพาดลงมาตรงๆ บนไหล่ซ้าย

ภาพที่ 2.1 การแต่งกายของชายชาวมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อควา
ในงานบวงสรวงพระนางจามเทวี

ภาพที่ 2.2 การแต่งกายของหญิงชาวมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อควา
ในงานบวงสรวงพระนางจามเทวี

2. ภาษามอญ

ภาษามอญจัดอยู่ในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (AustroAsiatic Languages) ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้กันอยู่ในแถบอินโดจีนและทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียเป็นสายหนึ่งในตระกูลภาษามอญ-เขมร 12 สาย ภาษาตระกูลมอญ-เขมรเป็นภาษาเก่าแก่ใช้กันมานานประมาณ 3,000-4,000 ปีมาแล้ว โดยมีผู้ใช้ภาษานี้อยู่ประมาณ 5,000,000 คน และเมื่อพิจารณาลักษณะทางไวยากรณ์ปรากฏว่าภาษามอญจัดอยู่ในประเภทภาษาคำติดต่อ (Agglutinative) อยู่ในกลุ่มภาษาตะวันออกเฉียงใต้ (South Eastern Flank Group)

แต่เดิมนั้นภาษามอญจัดเป็นภาษาที่มีหมวดคำพื้นฐานหรือคำศัพท์ร่วมเชื้อสาย (Cognate word) ร่วมกันอยู่มาก และเป็นภาษาที่มีลักษณะภาษาคำโดด แต่ต่อมาได้รับอิทธิพลของภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก ซึ่งมีหมวดคำรากศัพท์ชนสองพยางค์เข้ามาประสม ทำให้คนมอญโบราณพยายามที่จะสร้างคำสองพยางค์ขึ้น โดยการแทรกสระตรงส่วนที่จะกลายเป็นพยางค์หน้าของคำสองพยางค์ที่สร้างขึ้นจากคำเดิมหนึ่งพยางค์ และเน้นการออกเสียงในพยางค์ที่สอง ไม่นับเสียงที่พยางค์หน้าซึ่งได้แทรกสระลงไปแล้วทำให้เกิดคำสองพยางค์ขึ้น การออกเสียงซึ่งไม่เน้นการออกเสียงในพยางค์แรก มีผลทำให้เกิดการละพยางค์แรกหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงในพยางค์แรกได้

ภาษามอญ เป็นภาษาที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน ไม่มีการผันคำนาม คำกริยาตามกฎบังคับทางไวยากรณ์ ประโยคประกอบด้วย คำที่ทำหน้าประธาน กริยา และกรรมส่วนขยายอยู่หลังคำที่ถูกขยาย สรุปความว่าภาษามอญจะมีลักษณะเป็นคำพยางค์เดียวหรือสองพยางค์ ส่วนคำหลายพยางค์เป็นคำที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาบาลีและสันสกฤต และคำที่เกิดจากการเติมหน่วยคำพาดังที่กล่าวมาแล้ว

3. ดนตรี

ดนตรีพื้นเมืองของประเทศย่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ว่าจะเป็น มอญ ไทย ลาว เขมร ล้วนมีความคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะมอญกับไทยมีความใกล้เคียงกันที่สุด ทั้งในด้านเครื่องดนตรีทางดนตรี และทำนองเพลง ซึ่งดนตรีไทยก็ได้รับอิทธิพลของดนตรีมอญมาไม่น้อย รวมทั้งครูเพลงยังได้มีการแต่งเพลงไทยเดิมสำเนียงมอญขึ้นมาอีกมากมาย และสิ่งที่โดดเด่นของดนตรีมอญคือ วงปี่พาทย์มอญซึ่งเป็นที่ยอมรับของวงการเพลงไทยเดิมมาทุกยุคทุกสมัย

ปีพาทย์มอญแบ่งออกได้เป็น 3 ขนาด ดังนี้

วงเครื่องใหญ่	วงเครื่องคู่	วงเครื่องห้า
ฆ้องวงใหญ่	ฆ้องวงใหญ่	ฆ้องวงใหญ่
ฆ้องวงเล็ก	ฆ้องวงเล็ก	
ระนาดเอก	ระนาดเอก	ระนาดเอก
ระนาดทุ้ม	ระนาดทุ้ม	
ระนาดเอกเหล็ก		
ระนาดทุ้มเหล็ก		
ตะโพนมอญ	ตะโพนมอญ	ตะโพนมอญ
เปิงมางคอก	เปิงมางคอก	เปิงมางคอก
ปี่มอญ	ปี่มอญ	ปี่มอญ
ฉาบเล็ก	ฉาบเล็ก	
ฉาบใหญ่	ฉาบใหญ่	
โหม่งราว	โหม่งราว	โหม่งราว
ฉิ่ง	ฉิ่ง	ฉิ่ง
กรับ	กรับ	

วงดนตรีประเภทปีพาทย์มอญนั้นนิยมเรียกว่า “ปีพาทย์มอญ” เป็นวงดนตรีที่นิยมเล่นทั้งงานมงคลและงานอวมงคลทั่วไปแต่ภายหลังมีการนำวงปีพาทย์มอญไปบรรเลงในงานพระศพของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงดำริว่ามารดาของพระองค์นั้นเป็นเชื้อสายมอญโดยตรง จึงโปรดฯ ให้นำวงปีพาทย์มอญมาเล่น ด้วยเหตุนี้เองภายหลังจากงานพระศพดังกล่าวจึงได้กลายเป็นความเชื่อและยึดถือกันมาโดยตลอดว่า ปีพาทย์มอญนั้นใช้บรรเลงเฉพาะในงานศพเท่านั้น

วงปีพาทย์มอญที่แบบดั้งเดิมนั้นมีเครื่องบรรเลงเทียบเท่ากับวงเครื่องห้าของไทย คือ

1. ปี่มอญ
2. ระนาดเอก
3. ฆ้องมอญวงใหญ่
4. ตะโพนมอญ

5. เปิงมางคอก

6. โหม่ง (ใบเดียว)

ต่อมาวงปีพาทย์มอญได้มีวิวัฒนาการขยายวงเพิ่มเครื่องดนตรีตามแบบอย่างวงปีพาทย์ไทย คือ เพิ่มเป็นวงปีพาทย์มอญเครื่องคู่และวงปีพาทย์มอญเครื่องใหญ่ตามลำดับ ดังนี้

1. ปี่มอญ
2. ระนาดเอก
3. ระนาดเอกเหล็ก
4. ระนาดทุ้ม
5. ระนาดทุ้มเหล็ก
6. มโหรีมอญวงใหญ่
7. มโหรีมอญวงเล็ก
8. ตะโพนมอญ
9. เปิงมางคอก
10. ฉิ่ง
11. ฉาบเล็ก
12. ฉาบใหญ่
13. โหม่ง 3 ใบ

วงปีพาทย์มอญมีเครื่องดนตรีบรรเลงเทียบได้กับวงปีพาทย์เครื่องห้าของไทยได้แก่

1. ปี่มอญ ใช้แทนปี่ใน มีรูปร่างคล้ายปี่ขาว แต่ขนาดใหญ่กว่า และมีลำโพงทำด้วยทองเหลืองครอบต่ออยู่ตรงปลายปี่
 2. ระนาดเอก มีลักษณะรูปร่างเหมือนของไทย
 3. มโหรีมอญ ลักษณะของวงมโหรีจะโค้งงอขึ้นที่ สองข้าง ตัวร้านมโหรีแกะสลักลวดลายปิดทอง ประดับกระจกงดงาม ทางด้านซ้ายของคนตีมักแกะเป็นรูปกษัตริย์นักษัตร เรียกว่าหน้าพระ
 4. ตะโพนมอญ รูปร่างคล้ายตะโพนไทย แต่ใหญ่กว่า และตรงกลางหุ่นป่องน้อยกว่า ใช้บรรเลงผสมในวงปีพาทย์มอญ มีหน้าที่บรรเลงหน้าทับ กำกับจังหวะต่าง
 5. เปิงมางคอก มีหลายลูก โดยมากจะมี 7 ลูก เทียบเสียงสูงต่ำเรียงลำดับกันนำไปแขวนกับคอกเป็นวงล้อมตัวผู้ตีใช้แทนกลองทัด
- นอกจากนี้ยังมีเครื่องประกอบจังหวะคือ ฉิ่ง ฉาบโหม่ง ซึ่งมี 3 ลูก มีเสียงสูงต่ำ 13 เสียง

วงปีพาทย์มอญได้รับความนิยมมากในเมืองไทยรูปขนาดของวงได้เพิ่มมากขึ้นโดยเริ่มตั้งแต่วงปีพาทย์เครื่องใหญ่เพิ่มฆ้องมอญเป็น 3 ร้าน คือ ฆ้องมอญวงใหญ่ 2 ร้าน และฆ้องมอญวงเล็ก 1 ร้าน และเพิ่มฆ้องมอญเป็น 4 ร้าน คือ ฆ้องมอญวงใหญ่ 2 ร้าน และฆ้องมอญวงเล็ก 2 ร้าน ในปัจจุบันวงปีพาทย์มอญเจริญเติบโตขึ้นมาก โดยการขยายวงให้ใหญ่ขึ้นเป็นวงปีพาทย์มอญวงพิเศษ มีฆ้องมอญมากขึ้น บางวงถึง 10 หรือ 15 ร้าน บางงานต้องสร้างเต็นท์เพื่อตั้งวงปีพาทย์มอญโดยเฉพาะ ภายหลังวงปีพาทย์ยังพิชิตนอจากนิยมนำมาใช้เป็นเครื่องประกอบในงานศพแล้วยังเป็นเครื่องประดับเกียรติยศของเจ้าภาพไปในตัวอีกด้วยบางงานถ้าผู้ตายเป็นนักดนตรีอาวุโสหรือนักดนตรีที่มีชื่อเสียง ก็จะมีวงปีพาทย์มอญวงพิเศษบรรเลงหลายวง

นอกจากการเปลี่ยนแปลงโดยการเพิ่มเครื่องดนตรี (ฆ้องมอญ) มากขึ้นแล้ว วงปีพาทย์มอญยังมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงลักษณะของเครื่องดนตรีเพื่อให้เหมาะสมเป็นวงปีพาทย์มอญมากขึ้นอีก กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะของระนาดเอก ระนาดทุ้ม และระนาดเหล็กใหม่ โดยการสร้างให้มีลักษณะเหมือนฆ้องวง เพียงแต่ย่อสัดส่วนให้ต่ำลงปัจจุบันเป็นที่นิยมกันมาก

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการรำผีมอญ

การรำมอญหรือมอญรำที่ปรากฏในเมืองไทยมี 2 รูปแบบ คือรำมอญ เป็นการรำหน้าศพ ซึ่งชาวมอญถือกันว่าถ้าใครได้รำในงานศพแล้วจะได้กุศลแรง (ส.พลายน้อย, 2544, 245) ส่วนอีกอย่างคือการรำผีมอญหรือที่รู้จักกันในหมู่คนไทยว่า “รำผีมอญหรือรำผีเมือง” และคนทางภาคเหนือของไทยเรียกว่า “ฟ้อนผีมอญหรือฟ้อนผีเมือง” ซึ่งเป็นการรำเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว และเป็นการรำแก้บนในโอกาสที่คนในครอบครัวหายจากอาการเจ็บป่วย

มอญรำหรือรำมอญ เป็นนาฏศิลป์ชั้นสูงของชาวมอญ มักแสดงในงานสำคัญๆ เช่น ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง รำหน้าศพ คนมอญเรียกการแสดงนี้ว่า “ปัวสะเป็น” “ปัว” แปลว่า มหรสพ “สะเป็น” แปลว่า ตะโพน ซึ่งแปลตรง ๆ หมายถึงงานแสดงมหรสพที่อาศัยจังหวะของตะโพนเป็นหลัก ในการแสดงนี้นักดนตรีและผู้รำจะต้องเข้าใจกันโดยผู้รำจะต้องทิ้งมือให้ลงกับจังหวะของตะโพน

ในงานราชพิธีสำคัญและงานเฉลิมฉลองของไทยนับจากอดีตจนปัจจุบันมักจัดให้มีการแสดงมอญรำด้วยทุกครั้ง เพราะถือว่าเป็นการแสดงชั้นสูง ดังเช่นฉกรรจ์ที่วัดบรมยุทธิกาวาสที่มีการกล่าวถึงมหรสพในงานฉลองสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้จัดไว้ ดังนี้

“...มหรสพ	ครบเครื่องรำ	ประจำวัน
โขนหุ่น	ละครขาน	พาทยฆ้อง
มอญรำ	ระบำการ	จำอวด เอิกเอ่ย
ครึกครื้น	กึกปี่ก้อง	จบสิ้นการฉลอง...”

สตรีมอญในอดีตมักจะชวนขวายนาคครุฑ เพื่อขอถ่ายทอดวิชามอญรามาไว้ติดตัว เพราะนอกจากการเป็นแม่บ้านแม่เรือน มีวิชาการครัว เย็บปักถักร้อยแล้ว การรำมอญยังเป็นวิชาหนึ่งซึ่งแสดงออกถึงความเป็นกุลสตรีมอญอย่างแท้จริง ด้วยลีลาอ่อนช้อย และท่ารำที่เรียบง่าย ทว่าแฝงไปด้วยความประณีตในการยกยื้อรำรำ เน้นการใช้สะโพก การพลิกพลิ้วของข้อมือ ทำให้มอญรำยังคงเปี่ยมเสน่ห์ซึ่งผู้คนให้ความสนใจ

ชาวมอญจะนับถือผีทั้งผีประจำหมู่บ้านและผีบรรพบุรุษและจะปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นอยู่จังหวัดใดการนับถือผีก็ยังคงมีให้เห็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีกรรมซึ่งมีการสืบทอดและยังคงอยู่ต่อไป ชาวมอญมีความเชื่อและนับถือผี ทั้งผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้าน มีกฎหลายอย่างในการนับถือทั้งสิ่งที่ควรปฏิบัติเช่น การเซ่นการไหว้ผีเป็นการบูชาเพื่อให้ปกป้องรักษาให้อยู่ร่มเย็น และกฎข้อห้ามที่ไม่ควรปฏิบัติ ด้วยความเชื่อเหล่านี้จึงทำให้มีการทำพิธีกรรมเพื่อขอขมาโดยการรำผี

รำผีเป็นการรำเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์พระเป็นการรำที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม จัดเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของกลุ่มชนชาวมอญ การรำผีนั้นจะกระทำเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ผิดปกติขึ้นในบ้าน หรือมีข้อบ่งชี้บางประการเกิดขึ้น เช่น มีคนในบ้านหายไปหรือเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ หญิงตั้งครรภ์พึ่งเสียบ้าน มีคู่สามีภรรยาที่เป็นคนนอกฝึมานอนในบ้านในลักษณะฟัวเมีย ครอบครัวย้ายมาหากินไม่ขึ้นมีอุบัติเหตุรุนแรง คนในครอบครัวจึงได้มีการบนบานให้หายป่วยให้คนที่หายไปกลับมา หากเกิดเหตุในลักษณะดังกล่าวข้างต้นเจ้าบ้านหรือหัวหน้าครอบครัวจะไปหาไต่ง (ผู้อำนวยการพิธี ให้ทำนายหากการทำนายบอกว่าเหตุอาเพศนั้นเป็นเพราะผีทำ ก็ต้องจัดพิธีรำผีเพื่อเป็นการขอขมา การเตรียมการทั้งหมดไต่งจะต้องเป็นผู้กำกับดูแลขึ้นตอนทุกอย่าง โดยละเอียด ตั้งแต่การปลุกโรงพิธีการเตรียมของประกอบพิธี เช่น ขนมผี อาหารคาวหวาน ผ้าถุง ผ้าห่ม อุปกรณ์การรำการแต่งตัว เป็นต้น

การรำผีมักกระทำกันในเดือนคู่หรือช่วงฤดูแล้ง ตั้งแต่เดือน 4-6 ห้ามจัดพิธีในวันพระ เพราะต้องเข้าวัดทำบุญถือศีลารักษานาภายในตระกูลเดียวกันห้ามจัดงานเกินปีละ 1 ครั้งซึ่งงานในที่นี้รวมถึง ไก่จุก งานบวชงานแต่งงาน งานศพ ในการจัดพิธีรำผีนี้นี้ต้องบอกกล่าวญาติทุกคนที่นับถือผีเดียวกันให้มาทั้งหมดในวันสุกดิบก่อนวันทำพิธีหนึ่งวัน จะปลุกโรงพิธีหนึ่งหลังภายใน

บริเวณบ้านของตน ซึ่งแต่ละตระกูลมีตำราที่ต่างกันจัดเตรียมเครื่องเช่นและอุปกรณ์รำผีซึ่งจัดไว้เป็นชุด ๆ ตามจำนวนสมาชิกในตระกูลต้องหาวงปีพาทย์มอญประกอบพิธี เล่นเพลงไปตามแต่ละบทเฉพาะ ปีพาทย์และผู้ที่ทำพิธีต้องรู้ขั้นตอนของพิธีกรรมทั้งหมดอย่างดีทำรำ และเพลงก็จะต้องสัมพันธ์กัน

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านหนองคูและบ้านบ่อควา ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ประวัติความมาของมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อควา ตำบลบ้านเรือน

ชุมชนชาวมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อควา ริมแม่น้ำปิงอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นชุมชนมอญอีกแห่งหนึ่ง ที่ยังมีวัฒนธรรมประเพณีและตำนานเชิงเลื่องลือที่ไม่เคยเงียบหายไปจากหมู่บ้าน ชาวบ้านยังคงใช้ภาษามอญในการสนทนา มีวัดมอญในชุมชนได้แก่ วัดหนองคู บ้านหนองคูและวัดเกาะกลางบ้านบ่อควา

แต่ปัญหาสำคัญข้อหนึ่งของชาวมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อควาก็คือไม่มีการจดบันทึกประวัติศาสตร์ของชุมชนเอาไว้อย่างชัดเจน ทำให้ไม่สามารถสืบค้นได้ว่า ชาวมอญที่นี่มีประวัติความเป็นมาอย่างไร อพยพมาจากเมืองมอญ (ประเทศพม่า) โดยตรงหรือโยกย้ายมาจากภาคกลางของประเทศไทย แต่หลายท่านสันนิษฐานว่าชาวมอญบ้านหนองคูสืบเชื้อสายมาจากชาวมอญในสมัยทริภุญไชย พร้อม ๆ กับการกำเนิดของพระนางจามเทวีตามตำนานโยนก กล่าวถึงการกำเนิดของพระนางจามเทวีซึ่งสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าอาณาจักรทริภุญไชยและพระนางจามเทวีเป็นมอญหรือไม่ นั้น ส่วนหนึ่งคงดูได้จากศิลาจารึกที่ขุดค้นได้ในอาณาจักรแห่งนี้กว่า 30 หลัก ซึ่งปัจจุบันแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลำพูน จารึกด้วยภาษามอญทั้งสิ้น ส่วนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญซึ่งทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าชาวหนองคูและชาวเกาะกลางสืบเชื้อสายมาจากชาวมอญในยุคพระนางจามเทวีก็คือพระเจดีย์โบราณวัดเกาะกลาง ตำบลหนองคู ซึ่งจากตำนานระบุว่าพระนางจามเทวีได้สร้างไว้เมื่อเดินทางมาจากลพบุรีและแวะพักที่วัดเกาะกลางแห่งนี้ก่อนที่จะเสด็จยังเมืองทริภุญไชยเพื่อเสวยราชย์เป็นปฐมกษัตริย์ และภายในวัดเกาะกลางยังมีพิพิธภัณฑสถานพระนางจามเทวีอีกด้วย

ในอดีตบ้านหนองคูและบ้านบ่อควาเป็นสถานที่เดียวกัน บ้านบ่อควาแต่เดิมมีชื่อว่าบ้านไร่หรือ “กว่านคู” (ในภาษามอญ “กว่าน” แปลว่าบ้าน “คู” แปลว่าไร่) ต่อมาเปลี่ยนเป็นบ้านบ่อควา เพราะมีเรื่องเล่าว่ามีบ่อน้ำแห่งนี้ที่ส่งกลิ่นเหม็นคาวและไม่สามารถนำมาใช้ในการบริโภคได้

ปัจจุบันบ้านบ่อควาเปลี่ยนชื่อเป็น “บ้านเวียงเกาะกลาง” ตามชื่อของกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่ที่ได้รับการขุดแต่งอยู่ในปัจจุบัน

ลักษณะทางสังคมและภูมิศาสตร์

1. การปกครองและประชากร

เดิมบ้านบ่อควาขึ้นอยู่กับปกครองของบ้านหนองคู แต่เนื่องจากมีปัญหาเรื่อง การขยายระบบสาธารณูปโภคของทางการ จึงได้แยกมาตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ขึ้นอยู่กับตำบล บ้านเรื่อน ซึ่งปัจจุบันบ้านหนองคูตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านเรื่อน รหัสหมู่บ้านคือ 51060501 มีนายมนตรี พรธนา เป็นผู้ใหญ่บ้านมีจำนวน 184 ครัวเรือน เพศชาย 264 คน เพศหญิง 314 คน ส่วนบ้านบ่อควาตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านเรื่อน รหัสหมู่บ้านคือ 51060508 มีนายวิวัฒน์ พรธมาเบน เป็นผู้ใหญ่บ้านมี 69 ครัวเรือน เพศชาย 123 คน และเพศหญิง 123 คน (องค์การบริหารส่วนตำบล บ้านเรื่อน, 2553)

ประชากรส่วนใหญ่เป็นชนเชื้อชาติมอญ ผู้เฒ่าผู้แก่ และวัยกลางคนยังคงพูดกันด้วย ภาษามอญ ส่วนคนหนุ่มสาวและเด็กๆ ไม่ค่อยพูดภาษามอญกันแล้ว

2. สภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านหนองคูและบ้านบ่อควาตั้งอยู่ในตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน อยู่ห่างจากอำเภอป่าซางประมาณ 5 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดลำพูนประมาณ 4 กิโลเมตร มีทางหลวงสายสบทา-ท่าลี่ตัดผ่านหมู่บ้านและมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดบ้านหนองสลัก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ทิศใต้	ติดบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันออก	ติดบ้านกองงาม อำเภอแม่แรง จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดแม่น้ำปิง กั้นระหว่างอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน กับอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของบ้านหนองคูเป็นที่ราบลุ่มและมีพื้นที่บางส่วนติดลำน้ำปิง ส่วนบ้านบ่อความีสภาพเป็นพื้นที่ราบ

3. ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะทางภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ

1. ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์-เดือนเมษายน
2. ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-เดือนกันยายน
3. ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม-เดือนมกราคม

4. สถานการศึกษาในชุมชนประกอบด้วยสถานการศึกษา 2 แห่ง คือ

1. การศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดบ่อคาตั้งอยู่ที่บ้านบ่อคา
2. โรงเรียนบ้านหนองคูตั้งอยู่ที่บ้านหนองคู

5. องค์การทางศาสนาและโบราณสถาน คือ

1. วัดหนองคูตั้งอยู่ที่บ้านหนองคูเป็นวัดประจำหมู่บ้านหนองคูภายในวัดมีอุโบสถซึ่งมีพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะเป็นพระประธาน นอกจากนั้นภายในบริเวณวัดยังมีพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนศิลปะล้านนาและพุทธเจดีย์ศรีล้านนา

ภาพที่ 2.3 ป้ายชื่อวัดหนองคูเขียนด้วยภาษามอญ

ภาพที่ 2.4 หน้าวัดหนองคูมีหงส์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชาวมอญ

2. วัดเกาะกลางตั้งอยู่ที่บ้านบ่อควา ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง พิษณุโลก และขึ้นส่วนประติมากรรมปูนปั้น สถาปัตยกรรมซึ่งมีอายุร่วมสมัยกับยุคล้านนาตอนต้นหรือประมาณ 700 ปี โดยมีอิทธิพลจากศิลปะทวารวดี

ชื่อของวัดเกาะกลางมีที่มาจากการที่เคยมีน้ำ ล้อมรอบต่อมาเส้นทางของแม่น้ำได้เปลี่ยน สายน้ำ ไหลหันเหห่างไกลออกไปเป็นแม่น้ำสายปัจจุบัน ไม่ได้มีน้ำ ล้อมวัดเกาะกลางดังแต่ก่อน

ตามประวัติกล่าวว่าวัดนี้สร้างโดยเศรษฐีอินทซึ่งเป็นชาวมอญ โดยระบุว่าพระบิดาที่แท้จริงของพระนางจามเทวีจึงทำให้หลายคนเชื่อกันว่าชาวมอญที่หมู่บ้านหนองคูและบ้านบ่อควาคือทายาทชาวมอญดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากมอญทวารวดีกลุ่มสุดท้ายที่ยังเหลืออยู่ในจังหวัดลำพูนอย่างไรก็ตามก็ไม่สามารถที่จะหาหลักฐานพิสูจน์ได้อย่างชัดเจนว่าพระนางจามเทวีเป็นชาวมอญ

ภาพที่ 2.5 ประตูหน้าวัดเกาะกลางเขียนด้วยภาษามอญ

ภาพที่ 2.6 อุทกสีมาหน้าวัดเกาะกลาง

6. สภาพทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านจะมีรายได้มาจากการเกษตร รับจ้างทั่วไป และค้าขาย ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของบ้านหนองคู ได้แก่ ข้าวควบ (ข้าวเกรียบว่าว) ส่วนผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของบ้านบ่อควา ได้แก่ เส้นขนมจีน ข้าวหมักข้าวควบ และข้าวเกรียบเห็ดหอม

ภาพที่ 2.7 ชาวมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อควาทำข้าวควบ
ในงานบวงสรวงพระนางจามเทวี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชนชาติมอญและพิธีกรรมต่าง ๆ

ประนอม เคียนทอง (2536) วิจัยเรื่องประเพณีและพิธีกรรมของชาวมอญบ้านพระเพลิง ตำบลนกออก อำเภอปรางค์ชัย จังหวัดนครราชสีมา มีจุดมุ่งหมายคือ 1. เพื่อศึกษาประเพณีและพิธีกรรมประจำชีวิตแบบมอญ 2. ศึกษาประเพณีและพิธีกรรมแบบมอญตามแนวฮีดลีสองของชาวอีสาน 3. ศึกษาระหว่างประเพณีและพิธีกรรมกับวิถีชีวิตของชาวมอญ พบว่าชาวมอญบ้านพระเพลิงมีประเพณีและพิธีกรรมประจำชีวิตสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ มีประเพณีและพิธีกรรมตามกาลเวลาซึ่งคล้ายกับฮีดลีสองของชาวอีสานในเดือนต่าง ๆ คือ เดือนห้ามีบุญสงกรานต์ เดือนหกมีการเลี้ยงผีบ้านผีเรือนและผีบรรพบุรุษ เดือนแปดมีบุญเข้าพรรษา เดือนสิบมีบุญสารท

เดือนสิบเอ็ดมีบุญออกพรรษาและบุญเทศน์มหาชาติ และเดือนสิบสองมีบุญกฐิน ส่วนในเดือนอื่น ๆ ไม่ตรงกับฮีตสิบสองของชาวอีสาน

ในด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวมอญพระเพลิง มีความสัมพันธ์ด้านคตินิยม ด้านเนติกรรม ด้านวัตรกรรม และด้านสัทธรรม ชาวมอญบ้านพระเพลิงจะยึดมั่นในประเพณีและพิธีกรรมของตนอย่างมั่นคง ถึงแม้จะมีประเพณีและพิธีกรรมอื่นรวมทั้งเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาบ้าง แต่ประเพณีและพิธีกรรมดั้งเดิมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนก็ยังคงสืบทอดต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

เกตุอัมพร ชื่นอินทร์งาม(2550) วิจัยเรื่องการศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวมอญเกาะเกร็ด ผลการศึกษาพบว่าชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นกลุ่มชนที่เคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีของตน โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ชาวมอญแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ตายแบบปกติ และตายแบบไม่ปกติ การตายแบบปกติมีขั้นตอนและพิธีกรรมคือ การบอกข่าว การกระจาย การอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การนำหมากและเงินใส่ปากศพ การปิดปากด้วยใบพลู การมัดศพ การตั้งศพ การนำศพลงโลงหรือเคลื่อนย้ายและการจูงศพ การฝังศพ การจัดวางพื้นเผาบนเชิงตะกอน การเผาศพ ซึ่งมีพิธีโยนผ้าราไฟ การกลับจากการเผาศพ การเก็บอัฐิ พิธีปล่อยพระ ส่วนพิธีกรรมการจัดการศพแบบไม่ปกติ มีขั้นตอนที่แตกต่างจากศพปกติคือ เมื่อมีคนตายซึ่งรับสั่ง จะไม่มีการทำบุญเลี้ยงพระ จะทำได้หลังจากวันตายแล้ว 7 วัน ทำทานด้วยอาหารดิบ การขุดศพ ขึ้นมาเผานั้นต้องไม่ต่ำกว่า 7 ปี ยกเว้นศพที่เป็นโรคติดต่อจะ ไม่มีการเผา

การจัดพิธีศพพระภิกษุสงฆ์จะไม่แบ่งประเภทการมรณภาพ พิธีศพพระภิกษุสงฆ์จะจัดคล้ายพระราชาที่ตายแบบปกติ ส่วนการจัดพิธีกรรมแบบการสร้างปราสาทเพื่อฌาปนกิจนั้นขึ้นอยู่กับสมณศักดิ์ ตั้งแต่พระภิกษุธรรมชั้นไป และการจำพรรษาตั้งแต่ พรรษา การจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับศพของพระภิกษุสงฆ์ได้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะชาวมอญมีความเชื่อว่าได้อานิสงส์เหมือนถวายเพลิงพระพุทธรูปเจ้า มีขั้นตอนการบอกข่าวการตายโดยใช้สัญญาณการเคาะระฆัง การอาบน้ำศพ ไม่มีการมัดตราสัง ไม่ต้องนำเหรียญและหมากใส่ปากศพ และไม่มีการประพรมเครื่องหอม มีพิธีสวดอภิธรรม 7 วัน การฌาปนกิจจะสร้างปราสาทแทนเมรุ ไม่ต้องจุดไฟเผา จะใช้การจุดลูกหนูแทน และมีมอญร้องไห้

การศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวมอญเกาะเกร็ดทำให้เข้าใจวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชาวมอญมากขึ้น สิ่งที่เด่นชัดคือความสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและความเชื่อที่ชาวมอญเกาะเกร็ดยังคงอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี

สิริกัญญา ปิตยานนท์ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่องความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาในครั้งนี้ 3 ข้อ คือ 1. ศึกษาความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญในสังคมไทย 2. ศึกษาปัจจัยในการดำรงอยู่ของความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญในสังคมไทย และ 3. ศึกษาแนวโน้มการดำรงอยู่ของความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญในสังคมไทย โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือชาวไทยเชื้อสายมอญที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 22 คน วิธีการศึกษาเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลใช้การรวบรวมจากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษามีดังนี้

1. ความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญยังคงมีอยู่ในสังคมไทย โดยผีซึ่งชาวมอญส่วนใหญ่ นับถือ ได้แก่ ผีเจ้าพ่อ ผีเจ้าแม่ ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้าน และรองลงมาคือ การนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นผีประจำตระกูล

2. สาเหตุที่ยังคงมีการนับถือผีมอญอยู่เนื่องจากชาวมอญได้รับการปลูกฝังความเชื่อนี้จากครอบครัวและมีความเกรงกลัวต่ออิทธิฤทธิ์ และอำนาจของผีนั้นๆ สำหรับสาเหตุที่ชาวมอญมีการนับถือผีบรรพบุรุษน้อยลง เนื่องจาก

2.1 มีการผสมผสานกลมกลืนกับชนชาติอื่น

2.2 ในครอบครัวมีเพียงบุตรหญิงไม่มีบุตรชาย จึงทำให้ขาดช่วงการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งต้องสืบทอดจากฝ่ายชายเท่านั้น

2.3 มีการแยกครอบครัวออกมาเป็นครอบครัวเดี่ยว

3. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีมอญที่ชาวมอญยังคงยึดถือและปฏิบัติอยู่ได้แก่

3.1 พิธีบูชาเจ้าพ่อและเจ้าแม่

3.2 พิธีบวงสรวงบูชาบรรพบุรุษ

3.3 พิธีรำสามถาดในงานศพ

สำหรับพิธีรำผีเพื่อแก้บนหรือการทำพิธีนั้น ได้สูญหายไปแล้วในบางชุมชนเนื่องจากขาดผู้อาวุโศบายการพิธีหรือได้ตั้ง

4. การดำรงชีวิตประจำวันของชาวมอญส่วนใหญ่ยังคงมีการยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีมอญความเชื่อดังกล่าวได้แก่ การห้ามเล่นตุ๊กตา การห้ามหญิงตั้งครรภ์ที่ไม่ใช่ญาติหรือนับถือผีต่างตระกูลมานอนค้างในบ้าน การห้ามคู่สามี-ภรรยาที่ไม่ใช่ญาติหรือนับถือผีต่างตระกูลมาร่วมหลับนอนหรือค้างอ้างแรมในบ้าน ความเชื่อในการประกอบพิธีศพและพิธีแต่งงาน

นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออื่นๆ อีก เช่น การห้ามรับประทานข้าวหลามจนกว่าจะมีพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่แล้วเป็นต้น

5. ปัจจัยภายในชุมชนที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่องการนับถือผีของชาวมอญในสังคมไทย ได้แก่ ระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบศาสนา ระบบการสืบทอดความคิดและจิตสำนึก และผู้นำชุมชน

6. ปัจจัยภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่องการนับถือผีของชาวมอญในสังคมไทย ได้แก่ ความทันสมัยการเป็นเมือง การเป็นอุตสาหกรรม และสื่อสารมวลชน

7. ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกและความเจริญที่เข้าสู่ชุมชนมอญที่มีความเป็นเมือง ดังเช่น ชุมชนมอญพระประแดง แต่ความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญก็ยังคงมีแนวโน้มที่จะดำรงอยู่ต่อไปในสังคมไทย โดยมีสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการสืบทอดความเชื่อนี้จากรุ่นสู่รุ่น ประกอบกับวิถีชีวิตของชาวมอญที่มีความผูกพันกับพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่มาของความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผี จะส่งผลทำให้ความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญมีอาจสูญหายไปได้ในจิตสำนึกและสายเลือดของชาวมอญทุกคน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรำผีมอญ

กาญจนา ชินนาค (2543) ศึกษาเรื่องประเพณีและพิธีกรรมการรำผีมอญ บ้านวัดเกาะ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญผ่านการศึกษาประเพณีและพิธีกรรมการรำผีมอญ จากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมการรำผีมอญมีหน้าที่ทั้งหน้าที่ที่แจ้งชัดและหน้าที่ที่แอบแฝง โดยหน้าที่ที่แจ้งชัดคือการแสดงออกถึงความเคารพและกตัญญูต่อบรรพบุรุษเป็นเวทีพบปะของสมาชิกในตระกูลที่นับถือผีเดียวกัน และก่อให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมนี้ ด้วย ส่วนหน้าที่ที่แอบแฝงคือพิธีกรรมนี้ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม ทั้งในระดับชุมชนและสายตระกูล อันนำมาซึ่งความกลมเกลียวและสามัคคีในหมู่คณะ ขณะเดียวกันก็สะท้อนว่าโครงสร้างสังคมชาวมอญเป็นสังคมที่มีการจัดระเบียบทางสังคมภายในโดยอาศัยความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษเป็นเครื่องมือ อีกทั้งยังเป็นสังคมที่ยังมีความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณและสิ่งเหนือธรรมชาติสูง เมื่อตีความสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมนี้พบว่าสัญลักษณ์ที่ปรากฏนั้นสะท้อนภาพโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของชาวมอญอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก ข้าวของที่ใช้ในพิธีกรรมบางอย่าง อันเป็นผลผลิตของสังคมเกษตรกรรม นอกจากนี้การละเล่นบางอย่าง เช่น การชนไก่ เป็นการสะท้อนว่าโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของชาวมอญนั้นเป็นสังคม

เกษตรกรรม ประการที่สองพบว่าผู้ที่มิชอบพาทมากก็คือผู้หญิง โดยเป็นทั้งผู้ประกอบการพิธีและช่างรำ ซึ่งช่างรำนั้นก็แสดงพฤติกรรมอย่างเดียวกับที่ผู้ชายประพฤติปฏิบัติ ตลอดจนแสดงออกถึงอำนาจในการสั่งสอนและตักเตือนเพศชาย เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมของชาวมอญนั้น เพศชายจะมีบทบาททางสังคมมากกว่าเพศหญิง เพราะนอกจากจะเป็นผู้สืบสายตระกูลแล้ว ยังเป็นผู้สืบทอดสืบบรรพบุรุษอีกด้วย ดังนั้นพิธีกรรมที่จัดขึ้นนี้จึงเป็นเวทีที่ผู้หญิงจะแสดงออกซึ่งอำนาจเหนือเพศชายนั่นเอง

อาภรณ์ สุนทรวาท (2546) ได้ทำการศึกษารำมอญที่บ้านคงคา อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่าการรำมอญของบ้านคงคาเกิดขึ้นจากแนวคิดของนายวิฑูรย์ บุญม่น ครูใหญ่โรงเรียนวัดคงคาราม โดยนำแนวคิดจากการรำมอญมาฟื้นฟูและให้อาจารย์ฉลวย อารีรักษ์ เป็นผู้คิดทำรำกำหนดทำรำไว้ 12 ท่า ดังนี้

1. ทำนั่งรำ
2. ทำสอดสร้อยมาลาวงต่ำ
3. ทำส่งจีบหลังขึ้นมัตถ์ วงหางยี่ผ้ามี่อวงต่ำ
4. ทำจีบหางยี่ผ้ามี่อวงต่ำ
5. ทำจีบปรกข้างและวงหน้า
6. ทำตั้งมี่อวงต่ำ
7. ทำขึ้นนิ้วเข้าอก
8. ทำครีตนิ้วสองนิ้ว
9. ทำม้วนมี่อตั้งวงกลาง
10. ทำพายเรือ
11. ทำจีบหางยี่ผ้ามี่อวงต่ำ
12. ทำจบ

เพลงที่ใช้คือเพลงมอญกละ ผู้แสดงเป็นหญิงล้วนจำนวน 8 คน ขึ้นไป สวมเสื้อคอกลม แขนกระบอก เกล้าผมมวยสูง มีดอกไม้ทัดหูหรือประดับมวยผมด้านหน้า นุ่งผ้าชิ้นยาวกรอมเท้า เป็นลายทางลงมาหรือเป็นผ้าทอลายมีเชิงสลับด้านล่าง

รจนา สุนทรานนท์ (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์การแสดงพื้นบ้าน จังหวัดปทุมธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมความเป็นมา รูปแบบลักษณะการแสดง การรำ และการร้องเพลงพื้นบ้านจังหวัดปทุมธานี เพื่อเป็นการอนุรักษ์ให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป จากวิจัยพบว่า การรำมอญของชาวปทุมธานีมีรำทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล แต่เนื่องจากทำนองเพลง

ค่อนข้างเสรีจึงมักนิยมใช้ในงานศพ ลักษณะลีลาท่ารำค่อนข้างช้าเนิบนาบ ลักษณะการก้าวเท้ารวม ยึดยุบตามจังหวะกลอง การแต่งกายจะนุ่งซิ่นยาวกรอมเท้า สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอกผ่าหน้า มีผ้าพาดไหล่ เก้ามวยประดับด้วยดอกไม้และสวมกำไลเท้า

พิมพ์เพ็ญแข วรรณปาน (2549) ได้ทำการศึกษาความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ : กรณีศึกษาชุมชนมอญวัดบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ พิธีกรรมการรำผีของชาวมอญวัดบางกระดี่เขตบางขุนเทียน ในประเด็นความเชื่อ การถ่ายทอดและ กระบวนการแบบพิธีกรรม ซึ่งผลการศึกษาพบว่าความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญชุมชนมอญบางกระดี่มีลักษณะความเชื่อแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับผี ซึ่งผีที่ชาวมอญนับถือคือ ผีประจำหมู่บ้าน และผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้านมีหน้าที่คุ้มครองปกป้องรักษาดูแลคนในหมู่บ้านให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข สำหรับผีประจำหมู่บ้านมอญบางกระดี่คือ ศาลเจ้าพ่อบางกระดี่ ศาลเจ้าแม่หัวระหาญและศาลเจ้าพ่อท้ายทุ่ง ซึ่งมีความสำคัญทางด้านจิตใจและเป็นที่เคารพของคนในหมู่บ้าน และผีบรรพบุรุษหรือปาโหนด เป็นผีที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษโดยจะสืบทอดกันมาทางฝ่ายชาย ผีบรรพบุรุษมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันอันตรายและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ในการนับถือผีบรรพบุรุษนั้น ชาวมอญเชื่อกันว่ามีการนับถือสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษอยู่ที่เมืองมอญและฝีมอญที่ชาวบ้านมอญบางกระดี่เคารพจะแบ่งแยกตามตระกูล ซึ่งแต่ละตระกูลจะมีการนับถือผีที่แตกต่างกัน ฝีมอญของชาวบางกระดี่นี้ ได้แก่ ผีเต่า ผีงู ผีไก่อ ผีข้าวเหนียว และผีม้า ความเชื่อของชาวมอญบางกระดี่ที่มีต่อผีบรรพบุรุษนั้นชาวมอญเชื่อว่าหากผู้ใดทำผิดกฎข้อห้าม ผู้ใดฝ่าฝืนจะทำให้เกิดเหตุเภทภัยกับเจ้าบ้านหรือคนในตระกูลอาทิ เกิดการเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ ซึ่งจะต้องแก้ด้วยจัดพิธีกรรมการรำผีขึ้นถึงจะหาย

2. ความเชื่อเรื่องการเข้าทรงชาวบ้านมอญบางกระดี่มีความเชื่อถือในเรื่องการเข้าทรงเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการทำพิธีต่างๆ มักจะมีการเชิญทรงมาประทับร่าง ซึ่งในการเข้าทรงของชาวมอญบางกระดี่ แบ่งได้คือ การทรงผีประจำหมู่บ้านและการทรงผีบรรพบุรุษ ซึ่งการทรงผีประจำหมู่บ้านประกอบด้วย การทรงเจ้าพ่อบางกระดี่ การทรงเจ้าแม่หัวระหาญ การทรงเจ้าพ่อท้ายทุ่ง และการทรงผีบรรพบุรุษคือการเข้าทรงปาโหนด ซึ่งจะเชิญประจำทุกปีเพื่อมากินเครื่องเซ่นไหว้และพูดคุย หากลูกหลานมีความเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างไร ปาโหนดก็จะปัดเป่าให้พ้นไป ซึ่งผลที่ได้จากการนับถือผีคือผีบรรพบุรุษเป็นที่พึ่งทางใจและมีบทบาทในระดับเครือญาติที่เป็นตระกูลเดียวกัน โดยทำให้ไม่ลืมบรรพบุรุษ และเพื่อเป็นการต่อยอดความเคารพในผีบรรพบุรุษ

ส่วนการถ่ายทอดพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญนั้น มีลักษณะที่เป็นการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และการได้รับการถ่ายทอดโดยไม่มีการรำเรียนเป็นกิจจะลักษณะ แต่เป็นการถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งการเรียนรู้นี้มี 3 รูปแบบ คือ การกำหนดจากการบอกเล่า การถ่ายทอดโดยการเห็นจากพิธีกรรมจริง และการถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจริง

วดีพร จิตต์สถาพร (2549) ได้ทำการศึกษารำผีมอญของชาวไทยรามัญตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา ลักษณะพิธีกรรมและบทบาทของการรำผีมอญ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลการศึกษารูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า การรำผีมอญมีความเป็นมาจากการเชื่อเรื่อง “ผีบ้าน” หรือ “ผีบรรพบุรุษ” ของชาวไทยรามัญบ้านม่วง ทำให้เกิดข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่าง ๆ ซึ่งเมื่อทำผิดถือว่าเป็นการ “ผิดผี” ต้องมีการขอขมาหรือรำผีมอญถวาย อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการรำผีคือมีการขนานให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งไม่ว่าจะบรรลุตามความประสงค์หรือไม่ก็ต้องจัดพิธีกรรมรำผีมอญถวายเช่นกัน

พิธีรำผีมอญมีบทบาทชาวไทยรามัญ ได้แก่ บทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้แก่บุคคลในสังคม บทบาทหน้าที่ในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มชน บทบาทหน้าที่ในการรักษาแบบแผนและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมและบทบาทหน้าที่ในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

อุบลวรรณ โตอวยพร (2551) ได้ศึกษากระบวนการทำรำในพิธีรำผีมอญ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี กรณีศึกษากระบวนการทำรำของผู้ประกอบพิธีนางสมจิตร หลวงพันเทา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีรำผีมอญและศึกษากระบวนการทำรำอันเป็นเอกลักษณ์ ผลการวิจัยพบว่าพิธีรำผีมอญเป็นพิธีที่เกิดจากความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ เป็นพิธีกรรมที่มีกระบวนการทำรำเป็นหัวใจหลัก โดยมี “ไต่ง” เป็นผู้ดำเนินพิธี ในชุมชนมอญอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีไต่งเพียงคนเดียวคือไต่งสมจิตร หลวงพันเทา สาเหตุการจัดพิธีรำผีมอญเกิดจากการผิผ้อย่างรุนแรงหรือการขนานเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผีพอใจหรือยกโทษให้ จะมีการจัดพิธีในเดือนคู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเดือนหก ยกเว้นการจัดพิธีในวันพระวันเสาร์ และช่วงเข้าพรรษา รูปแบบของพิธีมี 32 ขั้นตอน แบ่งออกเป็น 6 ช่วง ได้แก่ การกำจัดสิ่งไม่ดี การเชิญผีบรรพบุรุษ การบูชาผีบรรพบุรุษ การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ การละเล่นรื่นเริง และการเสี่ยงทายอนาคต ส่วนกระบวนการทำรำในพิธีมี 3 ประเภท ได้แก่ กระบวนทำรำหลัก กระบวนทำรำเฉพาะขั้นตอนที่ไต่งรำเดี่ยว กระบวนทำรำเฉพาะขั้นตอนที่ไต่งรำนำและมีผู้รำตามฉีะบวนทำที่เป็นเอกลักษณ์ของนางสมจิตร หลวงพันเทา ได้แก่ ทำนั่งรำมือเปล่า ทำยืนรำมือเปล่า ทำรำใบชาไก่ดำ ทำรำสะโค้ง ทำรำดาบ ทำรำหอก ทำรำพานเทียน ทำรำรอบต้นหว้า ทำรำทะแยมมอญ และทำรำทูปมะพร้าว รูปแบบของการแสดงในช่วงเพลงช้าเป็นการเชิญผีบรรพบุรุษ ช่วงที่สองเป็น

เพลงเร็ว ทำราลือถึงการปิดป่าและต่อสู้กับสิ่งไม่ดี ลักษณะของทำราจะเน้นการวาดแขนจากข้างหนึ่งไปอีกข้างหนึ่ง แขนอยู่ระดับตั้งแต่เหนือศีรษะจนถึงระดับเอว การเคลื่อนที่ของเท้าในเพลงช้า ใช้การเลื่อนเท้า และตบเท้าอยู่กับที่ ในเพลงเร็วใช้การเขย่งเท้าและกระโดดเป็นหลัก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านหนองคูและบ้านบ่อควา ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

สิรภพ จักรอด (2547) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนชาวมอญ : กรณีศึกษาบ้านหนองคูและบ้านบ่อควา ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อควา ศึกษาภูมิปัญญาของชุมชนดังกล่าวตามแนวปัจจัย 4 และศึกษาการปรับตัวของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านอย่างไม่เป็นทางการและเป็นทางการแบบเจาะลึก ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลใช้วิธีการแบบสามเส้า นำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่าบ้านหนองคูและบ้านบ่อควาเคยเป็นหมู่บ้านเดียวกันมาก่อน แต่มาแยกออกเป็นสองหมู่บ้านในปี 2532 ในแง่ของการทำมาหากินแบบดั้งเดิมคืออาชีพทำไร่ ทำนา และหาปลาตามแม่น้ำ ปิง ต่อมาเมื่อมีความเจริญเข้ามาอาชีพและความเป็นอยู่ก็เปลี่ยนไป มีอาชีพการทำขนมจีนเป็นที่ขึ้นชื่อของชุมชน

ในส่วนของภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยสี่ก็คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค พบว่าชาวบ้านรับเอาอาหารจากภายนอกชุมชนเข้ามาบริโภคร่วมกับอาหารในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามยังคงมีการบริโภคผักบางชนิดตามรูปแบบของมอญ มีการผสมเครื่องปรุงที่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ในแง่การแต่งกาย ชาวบ้านมีการแต่งกายเหมือนกับชาวเหนือทั่วไป ยกเว้นในงานพิธีของชาวมอญจะแต่งกายเฉพาะ สำหรับการสร้างบ้านเรือนยังคงมีคติความเชื่อแบบมอญหลงเหลืออยู่บ้าง อาทิ การถมกลี้นเนื้อดิน หากมีกลี้นเหม็นก็แสดงว่ามีมด มีปลวกอาศัยอยู่

จากการศึกษาพบว่าปัจจุบันชาวบ้านต่างมีความสะดวกสบายจากระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ แต่ผลเสียที่เกิดขึ้นก็คือความรู้ และภูมิปัญญาดั้งเดิมของมอญค่อยๆ หายไปเมื่อคนรุ่นใหม่ต้องสัมผัสกับความเป็นไปของสังคมภายนอกมากขึ้นทำให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน